

Hitler och svensk opinion

I Sverige och i hela världen är man nu ense om hur ödesdigert och fruktansvärt det var att Hitler fick regeringsmakten i Tyskland i dag för tjugu år sedan. Nästan genomgående blir konsekvensen av denna insikt en dom, en mer eller mindre ovillkorlig och hård dom, över det tyska folk som förde honom till makten. Han fick visserligen aldrig, sågs det, mer än omkring 37 procent av rösterna vid ett fritt val, men redan denna siffra är förskräckande — även med tanke på nödens och arbetslöshetens för många att hetsa till ytterligheter — och Hitlers tillträde till rikskanslersposten blev möjligt blott genom stöd av andra betydande folkgrupper, främst högern. Kan någon under dessa förhållanden förneka att den tyska nationen bär ansvaret för alla de ilgärningar och allt det elände vars början kan dateras den 30 januari 1933?

Hur såg vi då själva vad som hände? Om vi inte förstod innebörden av "maktövertagandet", så kan vi inte skylla på bristande kunskaper. Vi reste i Tyskland, vi läste, eller hade tillfälle att läsa, Hitlers tal och de nazistiska deklarationerna, de stora tidningarna hade korrespondenter i Tyskland. Vi borde ha bedömt läget med större säkerhet än det folk som i kris och skräck till så stor del samlade sig kring ytterlighetspartierna och förkastade medlande demokratiska ståndpunkter.

Den svenska pressdebatten för tjugu år sedan ger inte intrycket att vi var mycket klokare än tyskarna. Flera skilda linjer i bedömandet framträdde, men endast i undantagsfall finner vi uttalanden som nu i efterhand ter sig hållbara. Endast få anade vad som komma skulle, i Sverige liksom ute i världen.

En linje kan beskrivas så att Hitlerregeringen betraktades med sympati och förhoppningar, av beundran för Hitler eller av tro på att den nazistisk-tysknationella regeringen betecknade en konservativ renässans. Schematiskt sett var detta den svenska högerns linje. Nya Dagligt Allehanda var dess mest aktiva företrädare. Det sannolika var, skrev tidningen, att Hitlers regering skulle inleda "en stabilisering av Tysklands politiska och ekonomiska förhållanden... Regeringen inrättar sig för poli-

tisk och ekonomisk arbetsro". Svenska Dagbladet betecknade "Hitlers utnämning" som "den tyska högerns första verkliga samling kring positiva regeringsinsatser sedan 1918... Det är en ny epok som begynner. Mot bakgrunden av det senaste halvårets tyska inrikespolitik ter det sig som en vinning att den nya regeringen har fasta rötter i mäktiga politiska organisationer." Sydsvenska Dagbladet räknade på att nazisterna skulle bli klokare genom makt och ansvar. Ett par liberala tidningar, sedan i motsats till Svenska Dagbladet beryktade för nazistvänlighet eller långt driven anpassning, reagerade på liknande sätt. Enligt Stockholms-Tidningen hade nazismen "upphört att vara en fara för tyska riket... Vad man än kan vänta av den nya kursen, inte är det att den skall bli överdrivet nazistisk", man borde inte "vänta rena skräckväldet i Tyskland". Aftonbladet: "Vad man än må tycka om honom (Hitler), så är han dock ett bevis på den makt som vilja, tro och hänförelse besitter i människolivet... Nationalsocialismen var mogen att komma till makten."

I socialdemokratisk och delvis i liberal press framträdde i grunden samma uppfattning om den nya regeringens hållning och syften, men här ställde man sig kritisk och avvisande till vad

som skett. "Hitler är som kansler junkerdömet och börsens fånge... Han kommer att lyda sina herrars order", skrev Social-Demokraten. Vid sidan av denna partipolitiska synpunkt framfördes i några tidningar uppfattningen att Hitlerregeringen skulle leda till diktatur och på lång sikt till krig. Dagens Nyheter erinrade om att nazismen kunde sammanfattas i ordet "partidiktatur, och dess regeringsmetoder i utövning av det grövsta våld mot oliktkänkande, även blodigt undertryckande". Social-Demokraten talade om "en renodlad fascistisk våldsdiktatur, som genom terror söker befästa sin usurperade makt". Mest framsynt var Göteborgs Handelstidning: "Det är beklämmande att det politiska livet skall ha hemfallit åt ett slikt barbari."

Men förkastelsesdomen över Hitler är inte allmän; det är, med några undantag, från partipolitisk synpunkt som han bedömes. Så var det också ute i världen. The Times och Le Temps stod osäkra och avvaktande. Denna tveksamma eller välvilliga hållning förblev under många år den dominerande inom stora bildade, ekonomiskt och socialt högtstående folkgrupper. Churchill förklarade att ett besegrat England borde önska sig en Hitler, hyggligt folk över hela världen talade om hur Tyskland under den store mannens ledning vunnit styrka och ordning och de glömde koncentrationslägren och judeförföljelserna. Det finns skäl att erinra om detta på en minnesdag som alltför lätt blir utgångspunkten för kollektiv och personlig förhåvelse.